

Klasični jezici u Hrvatskoj

LATINSKI JEZIK

(Program za dvogodišnje učenje)

I. O koncepciji

Učenje latinskog jezika jedna je od najstarijih školskih disciplina s tradicijom dužom od dva milenija. U toku te milenijske prakse nastale su dvije osnovne koncepcije koje su polazile od suprotnih polazišta. Prvu bismo mogli nazvati *koncepcijom pošiljaoca* i ona je polazila od latinskog jezika kao živog jezika te je učenika podučavala u oblicima aktivne upotrebe latinskog jezika. Jasno je da je ova koncepcija dominirala Evropom pretežni dio dvomilenijske prakse, no uglavnom je napuštena u svim zemljama Evrope sredinom 19. stoljeća. Druga je koncepcija polazila od potrebe za razumijevanjem gotovog latinskog teksta i tu bismo koncepciju mogli nazvati *koncepcijom primaoca*. Ova koncepcija dominira nastavnom praksom do danas, naravno, nikad sasvim »čista« od nastojanja da se — bar u najmanjoj mjeri — zadrži i komponenta aktivnog vladanja latinskim jezikom.

U okviru *koncepcije primaoca* razvila su se — prvenstveno u njemačkoj filologiji koja je presudno utjecala i na hrvatsku nastavnu praksu — dva pristupa ovoj koncepciji. Jedan je polazio od pretpostavke da prvo treba naučiti gramatičke oblike koji se potom »slažu« u gramatički čiste rečenice (primat paradigme nad sintagmom), dok je drugi pristup krenuo od teksta u kojem se »otčitavaju« oblici i funkcije, pa se tako dobivene kategorije slažu u paradigme (primat sintagme nad paradigmom).

Prvi je pristup svoje blistave trenutke imao u vrijeme intenzivnih proučavanja jezika pod utjecajem njemačkih mladogramatičara, dok je drugi svoje uspone i padove doživljavao tokom cijelog opisanog razdoblja (od sredine 18. stoljeća), da bi se u najnovije vrijeme kao dominantan pristup u evropskoj školskoj praksi proširio napose pod utjecajem strukturalističkih i poststrukturalističkih jezičkih istraživanja.

U izboru koncepcije pošli smo od *koncepcije primaoca jezične poruke na latinskom jeziku* (tzv. pasivno znanje jezika) pretpostavljajući onaj *pristup koji polazi od teksta* (primat sintagme nad paradigmom), ali ne zanemarujući i sve one vrijednosti koje su u školsku praksu ušle iz drugih pristupa i koncepcija (vježbe rečenica; elementi aktivnog vladanja jezikom).

II. Cilj i zadaci učenja latinskog jezika

Cilj nastave latinskog jezika je osposobiti učenika da uoči, spozna, razumije i prepozna jezičnu strukturu latinskog jezika, da upozna i razumije civilizacijski kontekst u kojem te strukture postoje kao prenosioci određenih obavijesti, te napokon, da razumije konkretne tekstove na latinskom jeziku i da ih može prevesti na hrvatski jezik.

S obzirom na broj sati nastave latinskog jezika predviđenih nastavnim planom radi ostvarenja cilja na ovoj razini nastave latinskog jezika pred učenike i profesore postavljaju se konkretni *obrazovni zadaci*. *Obrazovni zadaci* imaju dvije komponente koje proizlaze iz cilja nastave latinskog jezika, a to su jezična komponenta i civilizacijska (izvanjezična) komponenta koja treba taksativno navesti:

1. Zadaci s područja jezika

- glasovni sistem, pismo, pravopis i izgovor
- rečenica, padež i deklinacija, konjugacija, komparacija pridjeva i priloga (bez rjedih osobitosti)
- prijedlozi i brojevi
- izabrani dijelovi sintakse padeža
- sintaksa konstrukcija
- sintaksa zavisnih rečenica
- neupravni govor

2. Zadaci s područja civilizacije

- rimska civilizacija u Jugoslaviji
- Rim, život u Rimu, rimska država
- obiteljski odnosi
- rimski običaji
- zanimanja
- antička Italija
- trgovina i ekonomija
- putovi, transport, pošta
- povijest rimske države od osnutka do Augusta
- odnos grada i sela
- obrazovanje u Rimu
- Pompeji — slika provincijskog grada
- rimska kuća i vila
- rimska mitologija
- rimski junaci i velikani
- državno uređenje u doba Republike
- Senat i Skupštine
- pregled rimskih magistratura
- rimska religija.

Jezični i izvanjezični obrazovni zadaci objedinjeni su u konkretnim latinskim tekstovima i pristupa im se kao jedinstvu obrazovnih zadataka.

III. Upute za rad

a) Profesorima

Bit pristupa u odabranoj koncepciji svodi se na to da je tekst ona točka gdje se nužno integriraju svi segmenti učenja latinskog jezika. Stoga je neophodno poštivati zahtjev da se istovremeno učenika obavještava i o obliku i o funkciji gramatičkih jedinica. *Izuzetno je važno* prevladati metodu gramatiziranja i »biflanja« paradigmi bez teksta ili izvan njega. Paradigma se uspostavlja tek kad su opisane sve sintagmatske karakteristike oblika. Tek kad je na taj način opisan krug u kojem su povezane sintagmatske veze i paradigmatički odnosi, tad u vježbanje unosimo i paradigmu. Detaljne upute o radu vidi u:

1. Z. Šešelj: *Obrazovni cilj i obrazovni zadaci u nastavi klasičnih jezika*, Zagreb, »Latina et Graeca«, XII/84, str. 3–8.
2. D. Škiljan: *Antički model obrazovanja danas*, Zagreb, »Latina et Graeca«, XI/83, br. 21, str. 3–8.
3. V. Lopina: *Izveštaj sa znanstvenog skupa COLLOQUIUM CLASSICUM DIDACTICUM XI*, Zagreb, »Relationes Polenses«, 1988, str. 89–91.
4. Z. Šešelj: *Neki problemi u konstituiranju metodike klasičnih jezika*, Zagreb, »Relationes Polenses«, 1988, str. 147–154.
5. Z. Šešelj: *Cilj učenja, korist od učenja i potreba za učenjem klasičnih jezika*, Zagreb, »Latina et Graeca«, XV/87, br. 30, str. 13–16.
6. D. Salopek–Z. Šešelj–D. Škiljan: *Metodološke upute za nastavnike uz ORBIS ROMANUS 1*, Zagreb, 1989².
7. D. Salopek–Z. Šešelj–D. Škiljan: *ORBIS ROMANUS 1*, Zagreb, 1990.⁷, Pogovor, str. 312–315.

b) Učenicima

Učenici treba da se detaljno upoznaju s udžbenikom i načinom njegova korištenja. S obzirom na broj sati nastave i broj učenika u odjeljenjima, moguće je hrvatske tekstove o civilizaciji svladavati individualnim radom, te referatima, pregledima ili samostalnim izvještajima prema temama. Detaljno upućuje u rad predgovor udžbeniku *ORBIS ROMANUS 1* »Kako ćete se služiti ovom knjigom«. Nastavnik osim toga treba upoznati učenike sa snalaženjem u pregledu sadržaja, te upozoriti na dodatke udžbeniku: sinkronijske tablice, pregled gramatike, rječnike, leksikon manje poznatih imena i pojmova i dr.

IV. Pitanja za samostalan rad učenika

Uz svaku tematsku jedinicu u udžbeniku *ORBIS ROMANUS 1* predviđena su pitanja za samostalan rad učenika. Izbor rečenica za prevođenje postoji i u priručniku Gortan–Gorski–Pauš: *Elementa Latina*.

V. Izvanškolske akcije u učenju latinskog jezika

U izvanškolskim aktivnostima treba predvidjeti posjet Zavičajnom muzeju odnosno Arheološkom muzeju (u većim centrima). U izboru izleta treba nastojati bar jedan izlet organizirati na antičke lokalitete (u Hrvatskoj ih je izuzetno velik broj). Treba organizirati presnimavanje emisija školske televizije na videokasete (emisije vezane za rimsku civilizaciju), kao i nabavku videomaterijala. Vizualni materijali objedinjeni su u višezvornom sklopu *LATINSKI JEZIK* u izdanju Školske knjige.

Učenike treba animirati za posjetu kazališnim predstavama antičkih autora kao i koncertima glazbenih djela nastalih na antičke teme.

Pri posjetu likovnim izložbama obratiti pažnju na likovna djela s antičkom tematikom (osobito mitološkom).

Po mogućnosti organizirati susret učenika s kakvim numizmatičarem i njegovom zbirkom antičkog novca i sl.

VI. Pregled tema

PRVA GODINA UČENJA

Tjedan	Tema	Civilizacija	Gramatika
1.	Tko je govorio latinski?	Rimljani i latinski jezik	Glasovni sistem latinskog jezika
2.	Tko je govorio latinski?	Latinica i njezin razvoj	Glasovni sistem, pismo, pravopis i izgovor
3.	Tko je govorio latinski?	Ponavljanje i utvrđivanje	Rečenica, padeži i deklinacija:
4.	Rimljani u našem zavičaju	Naši krajevi pod rimskom vlašću	N, A, n, A; a-, o-, i u-dekl.; 3. l. sg. i pl. 1. i 2. konjugacija
5.	Rimljani u našem zavičaju	Ponavljanje i utvrđivanje	G i g-, a-, c- i u-dekl, 3. l. sg. i pl.,
6.	Rim – antički centar	Najstarije priče i legende u Rimu	3. i 4. konj.
7.	Rim – antički centar	Ponavljanje i utvrđivanje	Ab, D, ab, d a-, o- i u-dekl.; est, sunt
8.	Rim – antički centar	Najstarija povijest Rima	
9.	Rim – antički centar	Ponavljanje i utvrđivanje	V i v a-, o-m u-dekl.; dekl. na –er, vir, domus; 2. l. sg. i pl. imp.
10.	Rim – antički centar	Razvitak Rima	
11.	Rim – antički centar	Ponavljanje i utvrđivanje	Neutra o- i u-dekl. pridjevi a- i
12.	Rim – antički centar	Gradevine u Rimu i rimski gradovi kod nas	O-dekl.; 1. i 2. l. sg. i pl. prez.
13.	Rim – antički centar	Ponavljanje i utvrđivanje	3. i 5. dekl./bez V i v; ind impf. akt
14.	Život u velegradu	Ulice i trgovi, rimski Forum	
15.	Život u velegradu	Ponavljanje i utvrđivanje	V i v 3. i 5. dekl.; neutra 3. dekl.; imp. II, inf. prez. akt.
16.	U krugu obitelji	Rimska porodica	Pridjevi 3. dekl.; ptep. prez. akt.
17.	U krugu obitelji	Život robova	Nepravilne imenice: Ind. prez. i impf. pas., Inf. prez. pasivnog
18.	U krugu obitelji	Ponavljanje i školska zadaća	
19.	U krugu obitelji	Dječje igre, odgoj i obrazovanje, brak, jela i pića u Rimu, rimska kuća	
20.	Na ulicama velegrada	Ponavljanje i utvrđivanje	Fut. akt. esse; 1. i 2. konjugacija; komparacija pridjeva
21.	Robovi i umjetnici	Pogrebi i grobovi, muška odjeća i obuća	Futur akt; 3. i 4. konj.; futur pasivni; nepravilna komparacija, prilozi
22.	Robovi i umjetnici	Ženska odjeća, zanatstvo, industrija i umjetnost	
23.	Robovi i umjetnici	Ponavljanje i utvrđivanje	Lične i posvojne zamjenice. Složenice od esse, fio
24.	Latinski jezik	Latinski u Italiji	
25.	Latinski jezik	Ponavljanje i školska zadaća	Sui, suus; quis, quid
26.	Latinski jezik	Širenje latinskog jezika	
27.	Latinski jezik	Ponavljanje i utvrđivanje	Pokazne zamjenice
28.	Zemlja Itala	Antička i današnja Italija	
29.	Zemlja Itala	Ponavljanje i utvrđivanje	Qui, aliquis, nemo, nihil, zamj. pridjevi
30.	Ratovi i osvajanja	Kratak pregled rimske povijesti	
31.	Ratovi i osvajanja	Ponavljanje i utvrđivanje	Glavni i redni brojevi
32.	Trgovci putuju svijetom	Trgovina i ekonomija rimske države	
33.	Trgovci putuju svijetom	Ponavljanje i školska zadaća	Prijedlozi s akuzativom
34.	Trgovci putuju svijetom	Poštanska služba	Prijedlozi s abl., s ak. i abl., causa i gratia
35.	Trgovci putuju svijetom	Pomorski putovi	
36.	Trgovci putuju svijetom	Ponavljanje i utvrđivanje gradiva	

DRUGA GODINA UČENJA

Tjedan	Tema	Civilizacija	Gramatika
1.	Rimljanin na vikendu	Život na selu	Ind. perf. i plpf. akt.
2.	Rimljanin na vikendu	Ponavljjanje i utvrđivanje	
3.	Idemo u rimsku školu	Rimski sistem obrazovanja	Fut. II akt., inf. perf. akt. i pas., pocp. perf. i fut., ind. perf. pas.
4.	Idemo u rimsku školu	Rimske knjige, terme	Verba desponentia, ind. plpf. pas., ind. fut. pas., supini
5.	Idemo u rimsku školu	Ponavljjanje i utvrđivanje gradiva	
6.	Grad pod pepelom	Pompeji	Konj. prez. akt. i pas. 1. konjugacije
7.	Grad pod pepelom	Ponavljjanje i utvrđivanje gradiva	
8.	Grad pod pepelom	Rimske vile	Konj. prez. akt. i pas. 2., 3. i 4. konj; sim
9.	Grad pod pepelom	Rimski urbanizam	Konj. impf. akt. i pas. konj. perf. i plpf. akt. i pas., konj. fio
10.	Grad pod pepelom	Ponavljjanje i utvrđivanje gradiva	
11.	I bogovi su ljudi	Priče o najvažnijim rimskim bogovima	Glagoli fero, volo, nolo, malo
12.	I bogovi su ljudi	Ponavljjanje i školska zadaća	
13.	I bogovi su ljudi	Priče o ostalim božanstvima	Glagol eo, ire
14.	I bogovi su ljudi	Ponavljjanje i utvrđivanje gradiva	
15.	Rada se država	Osnivanje Republike, prvi ratovi	Sintaksa akuzativa, dativa i genitiva
16.	Rada se država	Ponavljjanje i utvrđivanje gradiva	
17.	Rada se država	Struktura ranog rimskog društva	Sintaksa ablativa
18.	Rada se država	Ponavljjanje i školska zadaća	
19.	Narod vojnika	Ratovi s Makedoncima, Grcima i Ilirima	Akuzativ i nominativ s infinitivom
20.	Narod vojnika	Ponavljjanje i utvrđivanje	
21.	Svatko protiv svakoga	Braća Grakhi	Perifrastična konj., gerund i gerundiv
22.	Robovski ustanci	Robovski ustanci	Zamjena gerunda gerundivom
23.	Robovski ustanci	Ponavljjanje i utvrđivanje gradiva	
24.	Robovski ustanci	Gradanski ratovi, Cezar i Pompej	Consecutio temporum, zav. upitne rečenice
25.	Robovski ustanci	Ponavljjanje i školska zadaća	
26.	Robovski ustanci	Prvi i drugi triumvirat, propast Republike	Vremenske i uzročne rečenice
27.	Robovski ustanci	Ponavljjanje i utvrđivanje gradiva	
28.	Senatus populusque Romanus	Državno uređenje u doba Republike	Namjerne rečenice
29.	Senatus populusque Romanus	Senat i senatori	Posljedične rečenice
30.	Senatus populusque Romanus	Ponavljjanje i utvrđivanje gradiva	
31.	Senatus populusque Romanus	Skupštine	Pogodbene, dopusne i poredbene rečenice
32.	Senatus populusque Romanus	Ponavljjanje i školska zadaća	
33.	Cursus honorum	Magistrature u Rimu	Ablativ apsolutni
34.	Cursus honorum	Ponavljjanje i utvrđivanje gradiva	
35.	Ptice proriču budućnost	Obredi, religija i kalendar	Neupravni govor
36.	Ptice proriču budućnost	Ponavljjanje i utvrđivanje gradiva	

Kao što je već spomenuto osnovni je udžbenik »Orbis Romanus«, a kao priručnik — posebno zbog velikog broja rečenica za prijevod s hrvatskog na latinski jezik — preporuča se *Elementa Latina*. To, dakle, ne znači da učenici moraju nabaviti i taj udžbenik, već im nastavnik iz njega može pročitati rečenice koje želi da prevedu.

BIBLIOGRAFIJA

1. Salopek—Šešelj—Škiljan: *Orbis Romanus I*, Školska knjiga, Zagreb, 1989.
2. Gortan—Gorski—Pauš: *Elementa latina*, Školska knjiga, Zagreb, 1989.²⁴
3. Žepić: *Latinsko—hrvatski rječnik*, Školska knjiga, Zagreb, 1987.
4. Divković: *Latinsko—hrvatski rječnik*, Reprint, Naprijed, Zagreb, 1980.
5. Gortan—Gorski—Pauš: *Latinska gramatika*, Školska knjiga, Zagreb, 1986.
6. *Povijest svjetske književnosti*, vol. II, Mladost, Zagreb, 1977.
7. Flašar: *Pregled rimske književnosti*, Naučna knjiga, Beograd, 1986.
8. Tronski: *Povijest antičke književnosti*, MH, Zagreb, 1951.
9. Vratović: *Hrvatski latinizam i rimska književnost*, MH, Zagreb, 1989.
10. Pauš: *Povijest staroga vijeka*, Školska knjiga, Zagreb, 1954.
11. Lisičar: *Grci i Rimljani*, Školska knjiga, Zagreb, 1971.
12. Musić: *Nacrt grčkih i rimskih starina*, MH, Zagreb, 1910.
13. Ruiz—Arias: *Antički Rim*, Vuk Karadžić, Beograd, 1984.
14. Bart Vajner: *Život u antičkom svetu*, Mladinska knjiga, Ljubljana, 1970.
15. *DTV—Lexicon der Antike*, 1—2, München, 1970.
16. Perthes: *Atlas antiquus*, Leipzig, 1957.
17. Zamarovsky: *Junaci antičkih mitova*, Školska knjiga, Zagreb, 1973.
18. Sabina Osvalt: *Grčka i rimska mitologija*, Larousse, Vuk Karadžić, Beograd, 1980.
19. Robert Graves: *Grčki mitovi*, Nolit, Beograd, 1969.
20. Ristić: *Mit i umetnost*, Vuk Karadžić, Beograd, 1984.
21. Gustav Schwab: *Najljepše priče klasične starine*, GZH, Zagreb, 1986.
22. Romac: *Minerva — florilegij latinskih izreka*, Latina et Graeca, Zagreb, 1988.
23. *Umetnost u slici: Klasična razdoblja antike*, Otokar Keršovani, Opatija, 1987.
24. Mano—Zisi: *Umetnost na tlu Jugoslavije — Antika*, Spektar, Zagreb, 1982.
25. Bazin: *Istorija svetske skulpture*, Vuk Karadžić, Beograd, 1976.
26. Škiljan—Šešelj—Novaković: *Treba li nam još filologija*, Latina et Graeca, Zagreb, 1986.

PROGRAM SASTAVILI:

1. dr. Olja Perić
2. dr. Dubravko Škiljan
3. prof. Zlatko Šešelj
4. prof. Marijan Bručić